

8. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской литературы. – 3-е изд.– М.: Наука, 1979. – 360 с.
9. Набитович І. Універсум Sacrum'у в художній прозі (від модернізму до постмодернізму): Монографія / Ігор Набитович. — Дрогобич-Люблін: Посвіт, 2008. – 600 с.
10. Наєнко М. К. Краса вірності. У творчому світі Олеся Гончара / Михайло Наєнко. – Київ: Дніпро, 1981. – 216 с.
11. Погрібний А.Г. Олесь Гончар: Нарис творчості. – К.: Дніпро, 1987. – 248 с.
12. Про Олеся Гончара. Літературно-критичні статті, листи, етюди. – К.: Рад. письменник, 1978. – 430 с.
13. Флоренский П. А. Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях // Флоренский П. А. Статьи и исследования по истории и философии искусства и археологии. — М.: Мысль, 2000. – С. 79-421.

УДК 82-1.0

Б. О. Витрикуш, аспірант (Дрогобич)
Слем поезія : становлення та розвиток

У статті проаналізовано літературний жанр – слем поезію – новий жанр поезії кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. Проаналізовано передумови виникнення жанру та зв'язок слем поезії з попередніми традиційними видами поезії усного слова в історичному розвитку літератури. Прослідковано процес становлення та популяризації слем поезії.

Ключові слова: *слем поезія, жанр, поетичні змагання, усномовна поезія, поет.*

Vyrtykush B. O. Poetry Slam as a Genre in Literature

In the article we analyzed poetry slam as a new genre of poetry which appeared in the literature at the end of the 20th – at the beginning of the 21st centuries. The preconditions of slam origin and the connection between slam poetry and various kinds of spoken word poetry in the historical development of literature were investigated. The process of slam developing and popularization was traced.

Key words: *poetry slam, spoken word poetry, poet, genre, poetry competitions.*

Мета даної статті полягає у висвітленні такого новаторського літературного жанру як слем (поезія усного слова), та прослідкувати його зв'язок з усно-мовною поезією в історичному розвитку літератури. **Завдання** статті полягає у дослідженні виникнення та розвитку слему як літературного жанру і встановленні його зв'язку з іншими формами поезії spoken word.

Актуальність визначається зростаючим інтересом та популярністю жанру слем який став об'єктом дослідження та аналізу у багатьох країнах заходу. У вітчизняній науці практично відсутні дослідження цього літературного жанру.

Виклад основного матеріалу. Для літератури постмодернізму (на зламі ХХ ст. – ХХІ ст.) серед багатьох рис характерно в тому числі експериментаторство та пошук у сфері жанрів, поєднання різних стильових течій й стилів. Постмодернізм орієнтується на попит конкретного споживача мистецького продукту, в ньому стираються межі між елітарним та масовим мистецтвом. На початку 1980-х спостерігається поява та швидка популяризація нової хвилі театрального мистецтва основаної на поезії усного слова. Це поєднання давно усталених категорій: музики, театру і танцю, а також інших невербальних експресивних засобів з поезією. Поети та виконавці в стилі spoken word (усної поезії) асоціюють себе більше з театральною, артистичною, постановочною поезією, ніж із традиційними поетичними читаннями.

Термін «spoken word» (поезія усного слова), введений науковою спільнотою у 1980-х, існував кілька десятиліть і став популярнішим із зростом театральної, постановочної поезії, за якою слідувала популярність та поширення слему. Слем поезія (з англійської slam poetry) – поетичне змагання або турнір усної поезії, в якому поети читають або декламують власні твори у формі перформансу перед аудиторією. Це змагання, в якому автор отримує три хвилини для виступу, і в ці хвилини слави він повинен передати зміст та значення свого твору якомога яскравіше та артистичніше. Слем – це читання, в якому важливіше не тільки те, що читається, а й те, як читається. Як зазначив

Т. Прохасько: «слем – метод поетів нового покоління, ефективний та ефектний, розрахований на жваву аудиторію» [13]. Саме аудиторія, тобто члени журі, довільно вибрані з аудиторії, оцінюють якість написаного та виконання.

Поетичному перформансу, слему, характерним є театральне дійство, гра без атрибутів чи музичних інструментів, що насичене ритмом та стилем хіп-хопу, які також важливі, як і власне слова. Вірші не часто читають з аркуша, здебільшого декламують імпульсивно та емоційно. Вдало представлений твір нерідко робить поета відомим швидше, ніж друковані збірки його віршів. «Лише витворивши справжню акцію, можна звернути на себе увагу, можна стати героєм новин. Тому кожен вечір слем-поезії перетворюється у добре зрежисоване дійство, в якому важить кожен хід — антураж, декорації, театральні прийоми, викличні перформанси, музичне оформлення і харизматична поведінка поета» так характеризує слем-виступ Т. Прохасько – поет, прозаїк, журналіст [13]. Слем турніри збирають чималі аудиторії, люди простоюють у довгих чергах щоб потрапити на шоу. Слем обговорюють, ним захоплюються, критикують та інколи сварять. «Це все речі не нові, а просто наново винайдені, але вони дуже розширюють аудиторію...» так Остап Сливинський — львівський поет, есеїст і перекладач відгукується про нову форму поезії [15].

Історія слему сягає трьох десятиліть і тисячі миль. У 1986-му році під керівництвом «The Chicago Poetry Ensemble», Марк Сміт організував перший офіційний слем у The Green Mill, Чикаго під назвою «Uptown Poetry Slam», що став щотижневою подією і ключовим моментом в історії слему. Вечорам слем поезії передували вечори поезії перед відкритим мікрофоном які теж відбувалися у Get Me High Lounge близько року. Метою цих вечорів було презентувати поезію у формі яка б відрізнялася від популярного поняття поезії – стерильного продукту елітного академічного слова, та привернути увагу до її нової форми [4; 45].

Значення терміну «слем» трактують по-різному: слем (від англ. *slam* — «ляскання» (особливо дверима); в американському сленгу — «сильний удар по м'ячу»; «різка, строга критика»; «піддавати нападам»; «брутальна відповідь» [1; 371]; в українській фразеології є яскравий відповідник слему — *ляскати (тряскати, траскати) язиком* [3; 305]. За М. Смітом, він вивів термін «слем», поєднавши термінологію з карткової гри в бридж (слем, здебільшого ґранд шлем – виграш з усіх 13 взятків в одній грі) [8; 517] та баскетболу (спосіб закидання м'яча у кошик під час якого гравець підстрибує і закидає м'яч крізь кошик зверху вниз) [4; 45]. У цьому і проявляється жанрова специфіка слему: слем-поезія наче ляскає слухача, вдаряє, пробуджує емоції, почуття, асоціації, змушує замислитися.

В кінці 80-х років слем поширився з Чикаго до Сан-Франциско, Бостону, Нью-Йорка та Енн-Арбор. У 1990-му році перший Національний поетичний слем відбувся у Fort Mason, Сан-Франциско, включаючи команду з Чикаго, команду з Сан-Франциско та Нью-Йорка.

Слем розповсюдився у цілому світі: у Гаваях, Ірландії, Непалі, Канаді, Німеччині, Швеції, Австралії, Ізраїлі, Україні, Швейцарії, Нідерландах, Португалії, Об'єднаному Королівстві Великобританії, Австрії, Новій Зеландії, Сінгапурі, Угорщині, Чехії, Росії, Польщі, Сербії, Боснії, Данії, Латвії, Південній Кореї, Японії, Індії, Греції, Іспанії, Мексиці, Франції та Азербайджану [2; 198].

Поезія була усною формою мистецтва та існувала задовго до появи письма. За допомогою слухання, запам'ятовування, повторення, переказування мови розвивалися звукові структурні моделі. Саме завдяки наявності розвинутих мовних звукових моделей поезія усного слова дуже відрізняється від прози і забезпечує доступність і легкість запам'ятовування [7].

Слем – це вербальна дуель, поетичне змагання з поєднанням гумору та перебільшення, кмітливості, розуму, ініціативи. Для сучасного слухача, слем – нова форма поезії. Однак схожі вербальні змагання відбувалися задовго до появи слему.

Поетичне змагання має античне коріння. Живе слово у Стародавній Греції настільки шанувалось, що усі види змагань: Олімпійські, Немейські (присвячені Зевсу), Піфійські ігри (на честь Аполлона), Істмійські (на честь Посейдона) – закінчувалися красномовством. Присутні приклади у п'єсах Аристотеля «Хмари» (423 р. до н.е.), «Жаби» (405 р. до н.е.), де змальовано змагання Есхіла проти Еврипіда та виграє ексклюзивне право на звання найкращого трагіка. Поетичне змагання – коли два мовця (промовця) «нападають» один на одного – відіграло ключову роль у розвитку драми, обумовлену агоном. Грецькі рапсоди змагалися за призи на релігійних фестивалях. Насправді греки організовували змагання майже в кожній формі поезії, від винних пісень до високої трагедії. Гомерівський Гімн до Аполлона, датований 7-5 ст. до н.е., описує конкуруючий спів, про який теж згадується у Гімні до Афродіти (7-5 ст. до н.е.).

Гесіод (перший відомий на ім'я давньогрецький поет, рапсод кінця 8 ст. до н.е. – початку 7 ст. до н.е.) виграв приз (золотий триніжок) за виконання пісні під час поховальних ігор на честь Амфідаманта.

В античності запам'ятовування віршів часто перетворювалося на змагання, вид філологічної, мовної гри, щоб пожвавити святкові зібрання. Афіней - грецький ритор і графік (II — початок III ст. н.е.) дає такий опис у творі «Бенкетуючі мудреці»: "...Один поет декламує вірш, а інший поет повинен продовжити декламувати іншим віршем. Один цитує речення і речення з тим же змістом повинен виголосити інший поет. Вони повинні були пам'ятати рядки Гомера, які починаються і закінчуються з однакової літери або склали перші та останні склади, які б утворювали ім'я чи назву їжі. Переможець отримував почесний вінок переможця..." [6].*

Вальтер Онґ зазначав: «у до-романтичній, риторичній культурі поет – це, однозначно, учасник

* переклад англомовних джерел наш – Б. О. Витрикуш

змагання». Поетичне змагання – це спосіб утвердження та становлення особистості. [6]

Перші професійні змагання валлійських бардів (eisteddfod) проводилися у XII ст. Змагання менестрелів – середньовічних співаків та музикантів (Wartburg contest) було легендарним змаганням серед німецьких менестрелів у Тюрингії у 1207 р. Французькі дебати були особливо популярними у XII-XIII століттях та проводилися у вигляді змагань, суперечок.

Змагання трубадурів було видом дебатів за допомогою віршів, яке розвинулося у XII ст. З XII ст. по XVII ст. музичному та літературному суспільству у північній Франції притаманні п'юї (puys) – змагання у поетичній вправності. Одним з нащадків французьких поетичних дебатів є бразильські імпровізовані римовані діалоги або змагання, які називалися pelejas (від іспанського pelea – бійка, сварка). У північно-західній Бразилії співці балад з гітарами змагалися один з одним у конкурсі під назвою repentismo (з іспанської – раптова пісня). Аудиторія вибирає теми, а співаки відповідають імпровізованими віршами різних розмірів.

Відомо й про іспанські судові віршовані баталії XIV-XV ст., під час яких один з поетів ставив питання чи ряд питань, а інший поет відповідав у формі, в якій починав перший поет. Джеймс Пайл Вікерсхем Кроуфорд (американський професор романських мов) згадує про вербальні дуелі в іспанських п'есах XV ст. [6]. В. Кроуфорд теж згадує усні змагання у ескімосів, описуючи їх як «формальне змагання, під час яких учасники осипали-закидали один одного образливими термінами, поки один із конкурсантів не виснажувався» [6]. Є формальні і неформальні види поетичних змагань. Народ чаморро на Маріанських островах володіє старовинним стилем імпровізованих римованих дебатів, відомі як Кантан Чаморрїта, схожих до сучасних реп-батлів або слем-батлів. У Гренландії співочі дебати використовувалися як суддівська зброя. Обвинувачений і обвинувачувач зустрічалися віч-на-віч перед групою глядачів-суддів.

Поезія інвектива або лайлива поезія була класичною моделлю арабської поезії. Вона була часто брутальною, образливою та непристойною. Книга Пісень (Book of Songs) X ст. – найвідоміший повний перелік середньовічної арабської поезії, наповненої анекдотами, дуелями, дебатами середньовічних поетів, які приймали виклики від своїх покровителів та суперників. Існувала форма змагання, за якої один поет закінчує рядки іншого поета, щоб створити один вірш; дуелі, у яких вірші повинні мати однаковий розмір та риму; були змагання-хизування та рядові диспути, що проводилися у формі хизувань та образ.

Існують докази спонтанних словесних дуелей у іспано-арабській (андалуській) поезії, датованій X ст., які вважаються найстарішим існуючим доказом поезії, створеної на іспано-арабському діалекті.

У Японії між 1087 і 1199 роками відбулося близько 200 формальних поетичних змагань, які проводилися у імператорських палацах і храмах. Поетам часто задавали тему для змагання. У таких змаганнях чоловіків нацьковували проти жінок. На поетичні змагання "Поетичне змагання у 600 раундів" (1193 р.) та "Поетичне змагання у 1500 раундів" (1201 р.) теми оголошувалися заздалегідь перед турнірами.

У XV-XVI століттях у Шотландії з'являються змагання усних образ під назвою flyting (староанглійська flyte – сучасна англійська flite – лаятися, сваритися, сперечатися). [1; 428]. Це вид змагання, в яких шотландські поети осипали один одного тирадами образливих віршів, і що образливіший вірш був, то краще. Темати флайтингу нерідко були зовнішність, вчинки, боягузтво, героїчні поразки, безвідповідальна поведінка та інше [5; 3]. Деякі з цих тем, а також тему помсти можна прослідкувати у Скандинавській поезії. Основною характеристикою флайтингу є образлива, груба мова, однак прикладам збережених із Староанглійської літератури не притаманна груба мова [5; 3]. Вправляючись у флайтингу, шотландські поети вправно використовували силу слова та додаючи

почуття, емоції і силу голосу, перетворювали вірші у справжню зброю.

Неймовірно запальними – так можна охарактеризувати добродушно-жартівливі, дражливі та сатиричні словесні дуелі Західної Індії, інколи дуелі у піснях під назвою *ricong* (від іспанського *ricón* – глузування, насмішка) [11]. Змагання у спонтанних діалогах, піснях довго були популярні у Північно-Західному Китаї, особливо на фестивалях Хуаер [16]. Співочі змагання, відомі у Азії серед теленгутів у південно-східному Алтаї, серед якутів у північному Сибіру. Усні поетичні дуелі входять у весільні традиції Сенегалу, Палестини. Індивідуальні поетичні поєдинки, як невід'ємний атрибут весільних традицій, відбувалися в Індонезії, в провінції Ачех в північній Суматрі [10; 524, 525].

Імпровізовані словесні змагання *bertzolaritza* є центром усної баскської поезії. Паяда (*payada*) – так називається поетичне змагання запитань та відповідей в Аргентині. На Мадагаскарі хайntenі (*hain-teny* – змагання слів) – це змагання опонентів в темі кохання. Афро-американська гра в десятки (*play the dozens*) – конкурс-баталія комедійних балачок-суперечок. Походження цього звичаю можна простежити до часів рабства, коли словесний спаринг став заміною фізичних суперечок. Інші культури в Америці теж мають тривалу історію поезії перформансу та змагання. Поетична традиція *la décima* (віршовано-пісенне змагання), наприклад, була широко розповсюдженою у Латино-Американських спільнотах у Північній та Південній Америці із XVII ст. [4; 49].

У Великобританії поети виходили на сцену у мистецьких клубах, музичних колах, друїдських церемоніях і гумористична поезія, яка часто є прикрасою сучасного Британського сценічного слему, передувала цим багатьом виступам. Поезію транслювали по Британському радіо у цей період, хоча вона не отримала так багато трансляційного часу як в Америці [4; 49].

Тим часом в Америці "рух поетів-перформерів" репрезентував явний зв'язок усно-мовної поезії, близько

1878-го та 1930-го років. Рух включав таких поетів, як В. Ліндсей та В. Карлтон, які подорожували по США, показуючи свої праці на вулицях, у школах, у будинках звичайних людей. Як і багато усно-мовних поетів, поети-перформери відкидали академічні зібрання. Вони більше зосереджувалися на виконанні поезії, ніж на написанні та підкреслювали доступність і обґрунтованість їхньої праці у спробі повернути масову аудиторію до поезії [4; 49]. Поетичне змагання задало важливий соціо-політичний напрямок в американській слем поезії, змагання з якої проводяться в усіх 50-ти штатах [6].

У кінці 1950-х років читання поезії вголос увірвалося в Америку. Деяка американська усно-мовна поезія зароджується з поезії Гарлемського Ренесансу, музики блюз, а також біт-покоління (мало вплив у 1940-х-1950-х роках), представники яких черпали натхнення з блюзу, релігійних пісень, хіп-хопу і слем поети натхненні такими поетами як Ленгстон Г'юз – автор нової літературної форми – джазова поезія.

Рух за громадські права (1954-1968 рр.) теж вплинув на усно-мовну поезію. Видатні промови М. Кінга "I Have a Dream", Сожурне Трус "Ain't I a Woman?" та Бонера Вашингтона "Cast Down Your Buckets" втілювали елементи ораторства, які вплинули на рух усно-мовної поезії у афро-американському суспільстві [12]. "Останні поети" – поетично-політична музична група, створена під час 1960-х років з Руху за громадські права, допомогла підвищити популярність поезії усного слова у афро-американській культурі після релізу усно-мовного вірша Гіла Скотта Ерона "The Revolution Will Not Be Televised" в альбомі Small Talk at 125th and Lenox 1970р. У 1973-му році було засновано Neoyorical Poets Café у Нижньому Істсайді, яке стало найстарішим американським місцем для презентації поезії усного слова.

У 1990-му році перший національний поетичний слем (The First National Poetry Slam) відбувся у Форт Мейсоні, Сан-Франциско. З 1990 р. по 2007 р. The National Poetry Slam проводив змагання між індивідуальними поетами, а з 2014

р. став щорічною подією. У 2008 р. започатковано слем змагання для жінок-слемерів під назвою The Women of the World Poetry Slam. Серед учасників поетичних змагань імена добре відомих та популярних слемерів Денні Шеррард (Danny Sherrard), Аніс Мойгані (Anis Mosgany), Соня Рені (Sonya Renee), Вероніка Левандовська (Weronika Lewandowka), Елена Вольф (Elena Wolff), Андреа Гібсон (Andrea Gibson), Богдан П'ясецький (Bohdan Piasecki – засновник слему у Польщі), Патріція Сміт (Patricia Smith), Чаделін Логє (Chadeline Loget) Сара Кей (Sarah Kay), Тейлор Малі (Taylor Mali), Бо Сіа (Beau Sia), Майті Майк МакГі (Mighty Mike McGee), Джон Ріверс (John Rivers), Крістін О'Кіфе Аптовіч (Cristin O'Keefe Aptowicz) та багато інших. Перший Європейський поетичний слем (The First European Poetry Slam Tournament) відбувся у 2009 р. у Берліні.

Рух слем поезії досягнув ширшої аудиторії з трансляцією Def Poetry з Расселом Сіммонсоном на HBO між 2002-им та 2007-им роками. У 1998 р. і у 2006 р. було випущено два кінофільми в США, які документували рух слем. До 2002 р. слем поети не тільки отримали успіх у американському телесеріалі Deaf Poetry Jam, а й у театральному шоу Deaf Poetry on Broadway.

Інтернет в значній мірі вплинув на ріст популярності поезії усного слова. Існує ряд веб сайтів присвячених публікаціям слем поезії у відео записах, значна кількість віршів публіковані на каналі You Tube та каналах, спеціально створених для цієї мети. Найвідомішим каналом є Button Poetry де можна побачити виступи поетів-слемерів та відео ролики з класичним читанням, тобто зі сцени, а також перетворення поетичних творів в анімаційні фільми з графікою та музикою (наприклад, вірші Shane Koyczan «To This Day», «Troll», «Shoulders»).

Існує суперечка щодо дати появи вітчизняного слему. Поет Сергій Жадан запевняє, що український слем з'явився 1997 року в Харкові. Своєрідним проявом слему можна вважати систему поетичних змагань “Молоде вино”, яка впроваджувалася Мистецькою Асоціацією “500” в різних містах України з середини 90-х. Однак автор книги «SLAM!

Теория и практика поэтической революции» і слем-майстер Анатолій Ульянов вважає, що український слем народився відразу після фестивалю «Киевские Лавры 2006», там був встановлений український формат слему, там пройшов перший заявлений турнір зі слему в Україні [14]. Серед уже відомих поетів-слемерів імена С. Жадана, А. Ульянова, М. Гагаріна, А. Полежаки, П. Коробчука, Д. Лазуткіна, С. Поваляєвої, Лори та інших. Із кожним слемівським турніром відкриваються нові таланти. У 2017 р. відбувся Перший польсько-український слем у Варшаві переможцем якого стала молода поетеса зі Львова Дарина Попіль.

Висновки. Підсумовуючи, можна сформулювати такий термін і дати таке визначення: поетичний слем – це міжродовий жанр театралізованої поезії, що виникає у 80-х токах ХХ століття в Америці та активно розвивається в ХХІ столітті практично у всіх країнах світу. Генологічні особливості поетичного слему поєднують у собі традиційні елементи поезії spoken word та новаторство поезії постмодернізму. Слем поезія існує у формі регулярних та ситуативних слем турнірів, на яких поети декламують власні твори з елементами театрального дійства. Турніри відбуваються згідно визначених правил з обранням переможця. Отже, поетичний слем це різновид постгутенбергівської літератури, що поєднує в собі поезію, театр та спорт.

Література

1. Англо-український словник: У 2 т. / [склав М. Балла]. – К.: Освіта, 1996. – Т. 2. – 712 с.
2. Лепьошкіна Н. І. Slam As The Kind of Modern American Urban Culture / Н. І. Лепьошкіна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2014. - № 6 (289), Ч. І. – С. 197-205.
3. Словник української мови: в 11 томах. / / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980 – . Том 10. – 660 с.
4. Gregory H. Texts in Performance: Identity, Interaction and Influence in UK and US. Poetry Slam Discourses a thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Sociology, / Helen Gregory. – University of Exeter, - 2009. – 387p.

5. Koch E, Flyting in Shakespeare's Plays / Evelyn Koch, 2015. – Режим доступу : <https://uni-bayreuth.academia.edu/EvelynKoch>
6. Hirsch E. Poetic Contests / Edward Hirsch, 2015. – Режим доступу: [https://www. poets.org / poetsorg / ... / poetic-contest-poets-gloss](https://www.poets.org/poetsorg/.../poetic-contest-poets-gloss)
7. Hollander J. Committed to Memory / John Hollander – Режим доступу: <https://www.poets.org/poetsorg/lesson/committed-memory>
8. Oxford Advances Learner's Dictionary : Fifth Edition / [editor Jonathan Crowther]. – Oxford University Press, 1995. – 1428 p.
9. Somers-Willett S. Can Slam Poetry Matter? / Susan Somers-Willett / - Режим доступу: <https://www.rattle.com/rattle27/somerswillett.htm>
10. War, Peace and Human Nature: The Convergence of Evolutionary and Cultural Views / [edited by Douglas P. Fry]. – Oxford University Press, 2013. – 565 p.
11. <https://ich.unesco.org/en/RL/huaer-00211>
12. <https://folkways.si.edu/say-loud-african-american-spoken-word/struggle-protest/article/smithsonian>
13. <http://www.gk-press.info/20.html04/27/2006>
14. <http://litakcent.com/2011/01/11/ukrajinskyj-slem-epatazhnedytja-vysokoji-poeziji/>
15. [http:// ua.telekritika.ua/daidzhest/2010-08-16/55059](http://ua.telekritika.ua/daidzhest/2010-08-16/55059)
16. www.thesaurus.com

УДК 82.09 70.Косач

**Марія Гніздицька, аспірантка
(Тернопіль)**

**До проблеми хронологічної та жанрової класифікацій
літературно-критичної спадщини Юрія Косача**

У статті досліджується маловідома літературно-критична спадщина Юрія Косача. Пропонується її хронологічна та жанрова класифікація. Відповідно до життєвого і творчого шляху літературознавця, окреслюються основні періоди його літературно-критичної діяльності.